

Ha valakinek kijár a fölfedezők tisztellete — úgy Csontváry az: ám ezeknek a bandális sorsa, hogy a kortársak félreismerik; ezeknek a sorsa, hogy a halálukban is sokáig kell várakozniok, miután életükben nagyon előresítek: de ezeknek a sorsa teszi egy nemzet életét gazdaggá és bevilágít az alkotóerők titokzatosságába. Ahol egy Szinyei, Lechner, Rónai, Csontváry születhetik, ott nagy erőtaralékok vannak.

Csontvárynak tragikus volt élete, halála — és ezt nem kerülhetette el művészeté sem. Hagyatéki kiállításra, melynek rendkívüliségénél és egységességénél fogva nagy kultúreseményt kellett volna revelálni, részben a humor és

szatíra keserű levében olvadt fel — és inkább mint egy külön ember szenzációja, mint a látnok művész teljesítménye ment át a köztudatba.

Ez az ítélet, úgy gyanítom, ma már nem Csontváry művészi és erkölcsi mérlegét érinti. Egyelőre azonban nincs helye Pantheonjainkban és szellemi katasztréinkban, mert ugyan felszabadult teljesen egyéni művészetében, de nem tudott megszabadulni a kortársaitól, akiknek ma azt köszönhetel, hogy Csontváry alatt még sokáig nem „Baalbeck”, „Mária kútja” és „Magányos cédrusfa” értendő, hanem egy dilettáns slöngönye: „Királyt kitenni a napra”.

Vaszary János

IN MEMORIAM

NEMES MARCELL. Október 28-án meghalt jánoshalmi Nemes Marcell, íthón, Budapestén, ahová mintha ösztöne hajtotta volna végének közeledtével. Hiszen egész életében az ösztön és a megérzések embere volt. S ez volt nyitja tüneményes pályafutásának. Megtanulhatatlan képessége, melyet csak gyakorlat úján fejlesztett, nemcsak pótolta nála a rendszeres képzés hiányát, hanem biztosan elvezetelte olyan utakon is, amelyekre rálepnem sem tanácsos annak, akinek nincs ilyen biztos kalauza. S épen mert ez a legalsóbb és egyszerűségi legmagasabb, ez a legelémibb és egyúttal legfinomabb lelki képesség volt nála az uralkodó, a közönség nehezen tudott számat adni magának az ő életének sok jelenségéről, pályájának meglepő fejlődéséről és eredményéről. A mindennapi józanság mértékével nem lehetett közeledni feléje, a polgári bölcsesség csodót mondott vele szemben. S ahol nehéz a magyarázat, ott megindul a találgatás és szüretje van a fantáziának. Így történt, hogy Nemes Marcell személye és pályafutása évtizedeken át a legkedveltebb beszédétéma volt azokban a körökben, amelyeknek valami közik van a művészethez, előbb csak íthón, később mindenütt. E sok emlegettetés után elvárhatja tőlünk, hogy most, a búcsúzás pillanatában, ne lássunk életében hálás és színes riportanyagot, hanem néhány komoly szóval próbáljuk megmondani, mit köszönhetünk neki, mit veszítettünk benne. Sokat, igen sokat. Szuggesztív erejű egyéniség volt: lelkes és lelkesítő, izgatott és izgató, hívó és elhívő, tehetségtől duzzadó és másokat tehetségük kifejezésére ösztönző. Benső vágy hajtotta, hogy magát tovább adja, egyéniségének fluidumát szétáraszsa, példájával és szavával másokat formáljon. Egyénisége kisugárzó erejével ő, aki olyan keveset tanult, tantümes-térelt lett az élet és a művészet szeretetének. Mindenekelőtt a művészet kultusza volt az,

amelyben példát adott. Először a modern művészetet szerette meg, a mi Rippl-Rónaink volt rá nagy, termékenyítő hatással. A modernen keresztül jutott el a régiekhez, s azután egyformán szerette és szeretette mindkettőt. Iskola és könyvek irányítása nélkül, egyedül az elfogulatlan, friss szemléletre támaszkodva s legfőképpen még a művészekkel való társalgásban fejlesztve ízlését és ítéletét, kimagasló példányra lett annak a művészetbarátnak, aki nagy egységben tudja látni a művészetet, régít és újat, valamennyi műfajt, stílust és egyéniséget, s aki mindenben csak a művészi kvalitást keresi és mert ezt meg is találja: tolvajkulcsa van a művészet óriási épületének valamennyi zárához. Már ezelőtt 20 évvel, mikor első s egyúttal legszebb és legegységibb gyűjteményét állította ki Münchenben, a felejtetetlen Tschudi úgy méltatta Nemest, mint annak a gyűjtőnek megtestesülését, akit nem vezetnek műtörténeli szempontok, aki nem teljességre törekszik vagy ritkaságokat hajszol, hanem akinek a művészethez való viszonya egészen személyes természetű, akinek egyéni tehetsége, ízlése és temperamentuma fejeződik ki gyűjtésében. Művész volt ő, aki saját munkáiban, későn ébredt szenvedélyes kedvetelésében nem tudta magát teljesen kifejezni, de annál jobban kiélte magát abban, amit mások munkáiból összegyűjtött, amivel körülvette magát, hogy meggazdagítsa és megszépítse életét. Valóságos furor dolgozott benne, élete végéig növekvő lázassággal vásárolt, gyűjtött, cserélt, eladott — nyugtalan munka, állandó tervezés és izgalom volt az élete és eleme. Mennyi érdekes művészi élményit köszönhetünk neki, mennyi ösztönzés és mennyi művészi izgalom emléke fűződik személyéhez, mennyi kitűnő értéket hozott ő egykor a mi városunkba! S ha ezeknek nagy része a bekövetkezett rossz időkben ki is vándorolt, hatásuk nem múlt el nyomtalanul, s gyűjtésének becses töredékeit

örökre meg foglák őrizni műzeumaink gyűjteményél. Szépművészeti Múzeumunkat egymagát mintegy 40 darabbal gyarapította, amelyek mindenkorra őrt fognak állani emléke felett, azzal a 16 képpel együtt, amelyeket végrendeletében szánt nekünk. De őrizni fogjuk emlékét mi is és átadjuk azt szájról-szájra, nemzedékről nemzedékre. Hiszen ha külföldre távozása óta fizikai értelemben meg is lazult a kötelek, amely hozzá fűzött bennünket, érzésben Nemes Marcell a miénk maradt, s mi mindig visszavártuk és ő mindig visszavágyott. Hozzánk tartozását nemcsak szóbeli vallomása bizonyította, hanem tettel is. Régi adományait épen a távollét éveiben tetézte meg Mátyóky Ádám Rákóczi-képével, ezzel a nagy nemzeti erekiével, ugyanebből az időből valók azok az alapítványai, amelyeket a Szinyei Merse Pál-Társaságnál tett fiatal művészek javára, s végrendelete is annak a bizonyossága, hogy gondolatai és érzései mindig hazája körül forogtak. Sok okunk van rá, hogy megbecsüljük emlékezetét. P. E.

KORB FLÓRIS. Leghírnevesebb építészeink egyikét, a Ferenc Józsefi kor gárdájának kiváló képviselőjét, Korb Flórist ez év szeptember 16-án ragadta el a halál. Még hajlott korában is rendkívül tevékeny volt s pár évvel halála előtt még nagy megtiszteléseket érhetett meg: a Műegyetem tiszteletbeli tanárrá választotta, a *Lechner Ödön-Társaság* őt illette elnöki székébe, a *Kistalud-Társaság* őt tüntette ki hat évvel ezelőt az építészeknek szóló Greguss-díjjal a debreceni egyetemi épületekért. Élete szép ószen ezek a kiüntetések hossza, kiadós munkásság elismerését jelentették e fórumok részéről.

Korb Flóris stílusának alapja az új-renaissance volt. Ezt korai barokkelemekkel gazdagította, főképpen pedig egyéni invenciával. Korán figyelmessé lett a modern építészetnek új anyagára, a vasbetonra s eleinte módjával, utóbb bőségesen alkalmazta. Ez lassankint stílusa egyszerűsítésére indította s ebben az irányban főképpen a debreceni egyetemi építkezések jellemzők. Eleinte *Hauszmann* tervelő-irodájában *Gieryl*-el együtt a dús részletliképzés volt a feladata, hiszen tevékenyen részt vett a budapesti New-York palota megépítésében. Ez a vonás főképp addig maradt rá nézve jellemző, amíg *Gieryl* Kálmánnal együtt tervelte építkezéseit (1894—1906). *Gieryl*-től elválva egyre egyszerűsödött s főgondja inkább a belső téralakítás szervezésére irányult. Utolsó művein már alig akadunk nyomára berlini tanulmányainak s a *Hauszmann*-nál töltött hosszú éveknak.

Korb Flóris kedvelt és tisztelt tagja volt építész-társadalmunknak. Uri finomság jellemezte, emellett telivel művész-temperamentum volt. Ezt a vonást korán elhált, rendkívül tehetséges festő-lánya, Böske örökölte tőle. Korb Flóris elhunytá őszinte és nagy részvétet kellett művészeink körében.

Korb Flóris Nándor Kecskeméten született, 1860 április 19-ikén. A berlini műegyetemen tanult s ott egy éven át dolgozott *Kaiser* és *Grossmann* hírneves építő-irodájában. Azután hazatelepedett Budapestre, ahol *Hauszmann* Alajos irodájában munkálkodott 1893-ig. Közben 1886-ban elnyerte a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet nagydíját s vele annak aranyérmét is. 1894-ben társult *Gieryl* Kálmánnal, akivel nagyobb épületek egész sorát tervezte. Így 1894-ben a budapesti Légrady-palotát,

RAJKI JÓZSEF (OROSHÁZA) MŰVEI

1895-ben az Andrásy-út és Hajós-utca sarkán álló, Freund Vilmos által épített patota új kó-homlokzatát, 1897-ben az Ügyvédi Kamara azékházát s ugyanebben az évben a Weiner és Grünbaum-cég áruházát. Ekkor kezdődik a *Korb és Giergl*-cég egyetemi építkezéseinek sora, ekkor épít meg a kolozsvári klinikát, amelyet 1900-ban követ ugyanott az új könyvtár-épület. Tevékenységük Budapesten folytatódik: 1901-ben építi a Lánčy-palotát és Klotild kir. herceggasszony Aponyi-téri két szimulárikus palotáját, amelyek Budapest egyik legjellegzetesebb építészeti jegyét írják bele ennek a térnek képébe. Egy évre rá épül az ú. n. Királyi bérház s 1904-ben a Zeneakadémia palotája, amelynek érdekes térképzése és homlokzata gyorsan növelte mestereinek híret. 1905-ben építették József kir. herceg budavári palotáját, amely utolsó terméke a *Giergl*-el való közös munkának. *Korb* Flóris attól fogva egyedül végezte a tervező-munkát. Ennek gyümölcseként 1907-ben épültek a budapesti egyetlen új klinikai épületet, 1908-ban a Kecskeméti Kereskedelmi és Iparhitelintézet azékháza, ugyanebben az évben a kolozsvári biológiai intézet s 1914-ben ugyanott a Körtani- és Pasteur-intézet. Ekkor indulnak meg a debreceni új egyetemen terjedelmes építkezései, *Korb* egyetemi építkezéseinek koronája. Legújabb művei közé tartoznak több-kisebb jelentőségű munkán kívül a szegedi egyetem ideiglenes elhelyezését szolgáló építkezések, a budapesti pénzverő stb.

Négy város képébe építette bele *Korb* Flóris a maga művészi arcképét. Ezek fogják megőrizni alkotójuk emlékét.

SZENT-ISTVÁNY GYULA. Festészetünk érzékeny veszteséget szenvedett *Szent-Istvány* Gyula halálával. Nemcsak kiváló tehetség volt, hanem emelkedett szellemű életet élő ember is, aki nagy szorgalommal és komolysággal nevelte magát iskolai tanulmányai után is, ami főképp nagyrétű kompozícióin látszott meg. Eleinte ugyan arcképtanulmányokkal lépett a nyilvánosság elé (München, 1914), ilyeneket később is festett (*Szent-Istvány* Dénes százasos; *Hayde* államtitkár, 1929), azután mintha tévővázt volna témáinak megválasztásánál (*Biedermeier*; *Didi*, 1924), végre a bányász-életből vett kompozíciókra vetette magát, amelyek csakhamar szíve ügyévé lettek (*Bányász* loval, 1926; *Bányászhalál*, 1928; *Pihenő* bányász, 1930). Egy nagy oltárképről is tudunk (*Bűnbánó Magdolna*), amelyet a kenderesi templom számára festett. Már korai képein is, nevezetesen egyes müncheniekén, nem a színvonal képein a hangadó elem, hanem a szilárd, biztos rajz és a formálás ereje. Ez a korai sajátos kései képein is jellemző maradt. Valóban lelkiismeretesen készült fel hívatására a ritka mértékben szerelte meg magának a tudást, főképpen *Széky* Bertalan és *Angelo Jank* út-

mutatása mellett. Ez a nagy késztetése és kiváló műveltsége utat nyitott neki az Iparművészeti Iskola tanári katedrájához, ahol 1927 óta rendszer tanára volt a figurális és kosztüm-rajznak.

Szent-Istvány Gyula született Vihnyén 1881 november 6-án. Műtán elvégezte a selmecbányai liceumot, a Képzőművészeti főiskolának lett növendéke. Ott tanult az 1901—5, 1907—10, 1912—3 években. Néhány éven át Münchenben *Jank*-nak volt tanítványa, odaváló munkáját azonban megakasztotta a világháború. Ebben orosz fogságba esett. A háború után tanári működése mellett szorgalmasan festett s képeit a Múcsarnokban állította ki, ahol számos elismerést szerzett (1921 Kohnér-díj, 1923 a Székesfőváros díja, 1926 Pállic-díj, 1928 Társulati díj). A legutóbbi időben a harcúterén és a fogságban szerzett szívbalja rosszabbodni kezdett és október 15-én sírba vitte a nagytehetségű művészt.

BALÁZS ERNŐ. Október 17-én meghalt Budapesten *Balázs* Ernő építész, számos középület tervezője, a székesfővárosi mérnöki hivatal tagja. Tőle való egyebek közt a ceglédi ev. ref. templom (1889), a nagyikindai város-ház (1893), a pápai ev. ref. kollégium (1894-5), a budapesti távbeszélő központi épülete (1902-1903), a pécsi postafelügyeleti palotája (1903-1904), a pannonhalmi főispánság képtalan-terme kibővítése (1914—6), több budapesti iskola-épület stb. *Balázs* Ernő Zomborban született 1856 december 8-án, tanulmányait a budapesti műegyetemen végezte, látott Olaszországban is. Számos első díjat nyert különböző tervpályázatokon, emellett érdemes munkásságot folytatott hivatalában is. Az utolsó évtizedben már visszavonult a munkától a jól kiérdemelt nyugalomba.

PONGRÁCZ KÁROLY. A nyitrai megyei Cabajon hosszú betegeskedés után elhunyt *Pongrácz* Károly festőművész, régi törzsszökös tagja a szolnoki művésztalpnak. Évek óta távolmaradt kiállításainktól, egyáltalában ritkán adott magáról életjelt, úri szerénységgel tartotta magát távol az élet mozgalmaitól és sokáig cabaji birtokán rejtőzkedett. A szolnokiaknak ama tájfestő-típusához tartozott, amelyet leginkább a Mihalik—Olgay—Szilányi triász működése jellemzett.

Természetfestő volt, egész nevelkedése erre vitte, gyermekkorá vádiken telt el, ifjúkorában Hollósy éleszített benne a valóság szerelét, férfikorában pedig szolnoki barátai s a Zagyva mellékének szépségei. Ezeket szélesen, aprólékosan nélkül festegette és tisztas sikeret ért el velük úgy Münchenben, mint idehaza. Művei közül kettő, az *Árva vára* (1905) és a *Zagyva* című a Szépművészeti Múzeumba jutott. Vele derék, finom műveltségű, szerényen tartózkodó, emelkedett gondolkodású tagja hűnyt el a szolnoki talpnak.

Szentmiklósi és óvári *Pongrácz* Károly 1872 augusztus 30-án született a nyitrai megyei Szottinán. Nyitra járt a gimnáziumot, egy ideig a műgyegetemnek volt hallgatója, de győzött benne a festő-vágy s ezt részben Münchenben, részben Deutenhofenben elégitette ki. Amott Hollósy Simon volt a mestere, emitt Anetsberger, Gasteiger és az ugyanott munkálkodó Olgay Ferenc, Olgay révén került utóbb a szolnoki művészetekre, ahol éveken át szorgalmasan dolgozott. Főképp tájképeket festett s egy ilyenrel 1894-ben lépett először a nyilvánosság elé a Múcsarnokban. Négy évvel utóbb több tájképpel szerepelt a müncheni Kunstvereinban s ekkor a kormánytól ösztöndíjat is kapott. Párizsi és római tanulmányok után éveken át fiaszl és zagypartii motívumokat állított ki a Múcsarnokban, míg végül visszavonult megyéjébe, ahol Cabajon szeptember 27-én elhunyt.

BOROSS GYULA. A budapesti Erzsébet-Szeretetháznak volt szomorú lakója legutóbb Boross Gyula festőművész s ott ragadta el a halál szeptember 2-án. Öreg napjaiban

rászorult a szegényházza, mert keresete már nem akadt, ingóságait fiz évvel ezelőtt elpusztította. Régen, a nyolcvanas években még ismert arcképfestő volt, illusztrációkat is rajzolt, segített *Roskovics* Ignácnak a jözefervárosi freskók megfestésénél, részt vett a Nemzeti Szalon megalapításában. Akkor még ki-kidíllította képmásait a Múcsarnokban. Azonban mindinkább ritkább lett szereplése, neve végül szinte feledésbe merült. Boross Nagyváradon született 1857-ben és 1873—80. a budapesti Mintarajziskolának volt növendéke, ahol *Greguss* János és *Székely* Bertalan tanításában részesült. Első nyilvános szereplése is ebbe az időbe esik: megrajzolta a Képzőművészeti Szemle számára Huszár Adolf szobrász képmását (1879). 1884-ben három arcképpel vett részt a Múcsarnok kiállításában s ezt többször megismételte. Két képe (Ferenc József király képmása) a Székesfőváros tulajdonába került, *E. Kovács* Gyula színművészről festett képmását pedig az Orsz. Színészegyesület Múzeuma őrzi. Egy ideig üvegfestéssel is foglalkozott *Kratzmann* Ede műhelyében.

MŰVÉSZETI IRODALOM

HUSZTI HORVÁTH NÁNDOR KÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓI. John Ruskin. The king of the Golden River. New York. William Edwin Rudge. 1930. — Kenneth Morris. Book of the three dragons. New York. Longmans, Green and Co. 1930. — Edgar Allan Poe. The raven. New York. Dodd, Mead and Co. 1930.

Magyar művészek külföldi sikereire mindnyájan okkal vagyunk büszkék, mert a magyar tehetség teljes versenyképességét bizonyítják mindenfelé. Éppen ezért szívesen időzöljünk az Amerikában élő Huszti Horváth Nándor három illusztrált kötetét, melyek ez évben a legelőkelőbb kiállításban, kitűnő new-yorki kiadóknál jelentek meg. A művészek már régebbi rajzai is figyelemreméltó tehetségre vallottak, melynek uralkodó jellemvonása a gazdagon fakadó fantázia. Épp ezért különösen szerencsés gondolat volt Horváthtól a mese-illusztrációra vetni magát, mely bő anyagot ad fantáziájának kifejtésére. Kissé régies, angol illusztrációk stílusában tartott rajzai kedvesen kísérik a szöveget, a mesébe illő népszerűséggel és természetességgel jelenít meg az egyes eseményeket. Nagyobb feladatot tűzött maga elé a művész Poe Edgar remekművének, a Hollónak illusztrálásával. A témához alkalmazkodva itt modernbb formamegoldásokra törekedett. De mintha itt képzetele túllent magával ragadta volna s az illusztrátor kelleténél hangosabb

szót kérne magának. A képekben egyes sorok vagy hasonlatok fantasztikus képiítését kapjuk (pl. a Lenore nevét betűk és fejek formájában visszaadó visszahangnál), — az eredeti költemény nagyszerűsége és erős hangulata azonban elsikkad bennük. Az utolsó kép például a költő kétségbeesett szavait: „Menj... itt ne hagyj egy árva tollad” — egy szárnnyal és egy abból leváló tollal illusztrálja, noha a költemény fokozatosan emelkedő hangulata és rendkívüli szuggesztív ereje az utolsó szavakban éri el telőpontját, mikor a „szörnyű Holló”, a fájdalmas és sohasem múlt Emlékezet jelképe mozdulatlan ott marad a költő szobájában. A költemény emelkedését nem tudta követni az illusztrátor.

Mindamellett erőszakra vall, hogy Huszti Horváth neki mert vágni ennek az illusztrátor számára legnehezebb feladatnak, melynél a költemény maga az olvasó képzeletét oly mértékben ragadja meg, hogy egészen kielégítőnek még Manet illusztrációit sem érzé.

Dr. Hoffmann Edith

MAGYAROS IZLÉS. Ennek a kiadványnak, a *Magyaros izlésnek* lapjain erre a kérdésre hangzik demonstráló felelet, ami a magyar iparművészet számára a múltéhoz és a jelenhez hasonlóan a jövőben is sorskérdés. A kiadvány szerkesztői *Czakó* Elemér és *Györgyi* Kálmán. Majd egy éve, hogy az utóbbi kiadott az iparművészetünk ügyéért élő